

Balkanski detel *Dendrocopos lilfordi* gnezdi tudi v Sloveniji Balkan Woodpecker *Dendrocopos lilfordi* breeds also in Slovenia

MIRO PERUŠEK

Dobro polovico Slovenije pokrivajo gozdovi, ki v svoji notranjosti skrivajo marsikatero skivnost. Sem sodijo tudi manj pogoste rastlinske in živalske vrste. Med pticami so to redkejše in bolj plahe vrste, ki zahtevajo posebne ekološke razmere, oziroma ustrezne prehranjevalne in gnezditvene habitate. Ena izmed takih vrst je balkanski detel *Dendrocopos lilfordi*, ki je podoben belohrbtemu detlu *Dendrocopos leucotos*.

VRSTA ALI PODVRSTA?

Prvi, ki je opazil, da sta belohrbti in balkanski detel dve različni vrsti, je bil Lord Lilford (1860). Leta 1871 sta Sharpe in Dresser balkanskega detla izločila kot posebno vrsto. Reiser (1894) pa ga je označil kot podvrsto belohrbtega detla; v Srbiji je namreč uplenil nekaj križancev z belohrbtim detlom in ob tem zaključil, da so ti primerki prehodni iz podvrste *Dendrocopos leucotos lilfordi* v vrsto *Dendrocopos leucotos leucotos*. Tedaj je obstajalo mnenje, da možnost hibridizacije dokazuje nesa-mostojnost vrst.

Balkanski detel je posebna vrsta, razvojno starejša od belohrbtega detla (Matvejev, 1976), vendar mnogi ornitološki priročniki balkanskega detla še vedno obravnavajo kot podvrsto belohrbtega detla. To problematiko natančneje obravnava Matvejev v svojem delu (Matvejev, 1985), kjer omenja šest parov »polvrst« (semispecies) v favni ptic Balkanskega polotoka. Ti so podv-

rsti le genetsko, biološko pa so prave vrste (Matvejev, 1985).

V tem delu med detli omenja dva para polvrst:

- velikega detla *Dendrocopos major* in rdečega detla *Dendrocopos syriacus*
- belohrbtega detla *Dendrocopos leucotos* in balkanskega detla *Dendrocopos lilfordi*

Pri tem ugotavlja nekatere značilnosti. Te so:

- vsi omenjeni pari se med seboj lahko križajo;
- križanci (hibridi) se pojavljajo samo v kontaktni coni obeh vrst;
- kontaktna cona, na kateri živita obe vrsti, je v obdobju več let vedno ozka;
- pri vrstah, ki živijo v različnih višinskih pasovih ali v ekološko različnih predelih, je areal simpatrije (živijo v istem arealu) in hibridizacije precej velik, ker so kontaktna območja obeh vrst mozaično razporejena (višinski pasovi in podobno).

BALKANSKI DETEL NA BALKANU

Na sliki 3 vidimo, v katerih dveh delih Balkanskega polotoka najdemo križance med balkanskim in belohrbtim detlom (Matvejev, 1985). Križanci med tema dvema vrstama ne kažejo vmesnih znakov, temveč prevzamejo le značilnosti ene vrste, značilnosti druge pa se pojavijo le posamezno. Pri križancih so diferencialne značilnosti vedno v celoti

28. VI. 1951, Plitvička jezera, Zavod
za ornitologiju JAZU

– belohrbti detel:

11. II. 1900, Samobor pri Zagrebu (po
Hirtzu, 1936)

1853 gnezdil pri Ptujju (po Seidensa-
cherju, 1859)

Balkanski detel se zadržuje v starih
bukovih, bukovo-gabrovih in v reliktnih
gozdovih oreha in leske ter tise in jelke;
zelo redko zaide v mešane gozdove
bukve-jelke-smreke in v gozdove grške
jelke (*Abies cephalonica*). Ni ga v čistih
smrekovih, smrekovo-jelovih in v čistih
gozdovih jelke ter tudi v vseh tipih
borovih gozdov. V podgorskih hrastovih
gozdovih se pojavlja le pozimi. Geograf-
sko je omejen na Balkan, kjer živi na
planinskih masivih, na zahodu vzdolž
severnega dela Dinarskega gorstva do
Gorskega Kotarja, na severu do Slavoni-
je, na jugu do Parnasa in Peleponeza v
Grčiji (Matvejev, 1976).

Slika 1: Gnezdišče balkanskega detla *Dendrocopos lilfordi* z duplom, pragozd Pečke 1990

Fig. 1: Balkan Woodpecker's *Dendrocopos lilfordi* nest site, together with its nest hole, Pečke Virgin Forest, 1990

izpolnjene in ne kažejo gradienta inten-
zivnosti (Matvejev, 1976).

V rokopisnem materialu, ki sta ga
zbrala dr. S. D. Matvejev in dr. A.
Dimovski o balkanskem in belohrbtem
detlu, so naslednji podatki opazovanj:

– balkanski detel:

1895 Božjakovina pri Zagrebu (po
Hirtzu, 1936)

23. IV. 1949, Crni lug, Gorski Kotar
(Rucner, 1950)

18. V. 1949, Crni lug – Pogled, Gorski
Kotar (Rucner, 1950)

3. V. 1934, Plitvička jezera, Muzej v
Zagrebu

Slika 2: Risba hrbta pri balkanskem (levo) in
belohrbtem detlu (desno)

Fig. 2: Drawing of the Balkan Woodpecker's
back (left) and White-backed Woodpecker's
back (right)

Nadalje Matvejev domneva, da morebiti obstaja še v Pirenejih vzporedno z belohrbtim detlom. Na sliki 3 vidimo geografsko razširjenost balkanskega in belohrbtega detla.

OPAZOVANJE BALKANSKEGA DETLA V KOČEVSKEM ROGU

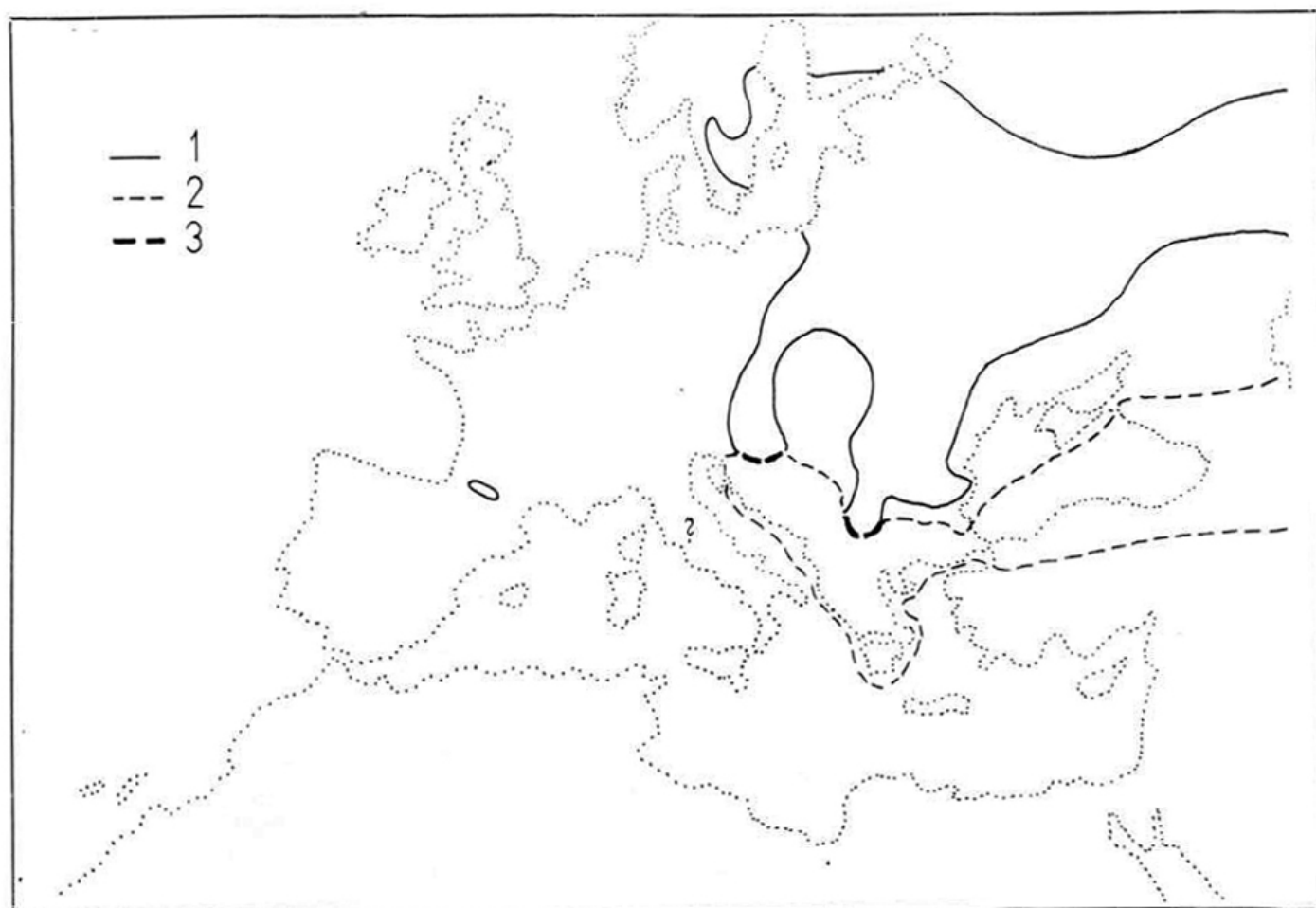
Spomladi leta 1989 sem popisoval ptice v pragozdnih ostankih Roga, in sicer v Rajhenavskem Rogu (GG Kočevje) in v Pečki (GG Novo mesto). Oba ležita na nadmorski višini od 800–920 m. Gozdna združba je dinarski jelovo-bukov gozd *Abieti – Fagetum dinaricum*. Rajhenavski Rog je na prisojni, Pečka pa na osojni strani Roga. Zračna razdalja med njima je 10 km. V obeh

pragozdnih ostankih sem v mesecu maju in juniju leta 1989 opazoval po en par balkanskih detlov in sicer:

– v Pečki 4., 10., in 11. maja in 7. junija – vedno en par,

– v Rajhenavskem Rogu 10., 22., 23. maja in 8. junija – prav tako po en par.

V Pečki sem 11. maja 1989 leta opazoval par, ki je neprestano priletaval in izletaval v duplo na bukvi, visoko približno 15 m. Mladiči so bili najbrž še majhni, zato jih nisem slišal. Naslednje leto, 19. maja 1990, smo na društvenem izletu našli duplo z mladiči, ki so bili tik pred tem, da poletijo. Nenehno sta jim hrano prinašala oba starša, tako da smo si ogledali vso družino balkanskega detla. Duplo so imeli ravno tako v bukvi,

Slika 3: Gnezditvena razširjenost belohrbtega (-) in balkanskega detla (---) ter področje, kjer sta bili ugotovljeni obe vrsti (--) (po Matvejevu 1985)

Fig. 3: Breeding distribution of White-backed Woodpecker (-) and Balkan Woodpecker (---), and the areas where both species were recorded (--) (according to Matvejev 1985)

visoko ca. 15–20 m, in sicer približno 100 m od kraja, kjer so gnezdili prejšnje leto.

RAZPRAVA

Balkanski detel je večji od velikega detla (*D. major*), od belohrbtega detla pa se loči po obarvanosti hrbtna in repa (2. slika). Čez hrbet ima tanjšo prečno bele proge, podobno kot mali detel *D. minor*, v repu pa manj beline kot belohrbti detel. Glava je podobno obarvana kot pri srednjem detlu *D. medius*. Nasploh pa je v letu videti izredno pisan s črno-belimi progami.

Po vedenjskih značilnostih in območnem oglašanju se nekoliko razlikuje od drugih detlov. Njegovo potrkavanje je sprva počasnejše z daljšimi presledki, končuje pa se s čedalje pogostejšimi trki. Hrano si išče nižje, na odmrlih še stoječih deblih in pri tleh na odmrlih ležečih drevesih. Je zelo plah ptič in ob preplahu z varne razdalje skrit med gostim vejevjem oddaja redke in bolj mehke zvoke, podobno kot troprsti detel *Picoides trydactylus*.

Gnezdenje balkanskega detla v pragozdih ostankih Kočevskega Roga kaže na posebne ekološke razmere, na katere je prilagojena ta zanimiva vrsta detla.

V prajakini je bil najbrž precej pogostejši, z izkoriščanjem gozdov pa se je njegov življenjski prostor skrčil na ohranjene koščke pragozda, kjer je dovolj odmrlega drevja. Ta vrsta je sedaj prvič opazovan gnezdilec v Sloveniji, vendar ga lahko pričakujemo še kje v podobnih »reliktnih« gozdovih v Sloveniji in drugod v zahodni Jugoslaviji. Zelo pa je zanimivo vprašanje njegove gostote in s tem ogroženosti, oziroma varovanja primernih habitatov na vsem Balkanu. Vrsta je razmeroma malo raziskana.

ZAHVALA

Zahvaljujem se dr. S. D. Matvejevu za sterejše podatke in literaturo o balkanskem in belohrbtem detlu.

LITERATURA

DIMOVSKI, A. IN MATVEJEV, S. (rokopis): Podatki o balkanskih populacijah *Dendrocopos ilfordi* in *Dendrocopos leucotos*. Skopje. (Avtorja sta od 1955. leta zbirala balkanske in belohrbte detle in podatke o teh vrstah iz literature. Do 1975. leta je bilo proučenih 63 primerkov prve in 20 druge vrste. Značilni primerki so bili primerjani z detli v muzejih na Dunaju in Leningradu. Povzetek teh raziskav je objavil Matvejev (1976) pod svojim imenom, ker SANU ni odobrila delnega soavtorstva v tej knjigi. Rokopis ni več aktualen in ga hranijo v Prirodno-naučnem muzeju v Skopju.

MATVEJEV, S. i VASIČ, V. (1973): *Catalogus faunae Jugoslaviae – Aves IV/3* str. 1–118. Slov. akademija znanosti in umetn. Ljubljana.

MATVEJEV, S. i VASIČ, V. (1977): Prve dopune i korekcija *Catalogus faunae – Aves. – Larus* 29–30, str. 123–136. Zagreb.

MATVEJEV, S. (1976): Pregled faune ptica Balkanskog poluostrva. – Srpska akad. nauka i umetn. Poseb. izd. 491, str. 1–365. Beograd.

MATVEJEV, S. (1985): Problematika »poluvrsta« (semispecies) u fauni ptica Balkanskog poluostrva. – *Biosistematika* 11/2 str. 135–141. Beograd.

POVZETEK

Po Matvejevu (1985) je belohrbti detel podvrsta le genetsko, biološko pa je prava vrsta. Leta 1989 je pisec v jelovo-bukovih pragozdovih Kočevskega Roga odkril dva para balkanskega detla (pri enem je našel tudi gnezdilno duplo). Leta 1990 pa je na eni izmed lokalitet iz prejšnjega leta ponovno našel par gnezdečih detlov, pri čemer je opazoval tudi mladiče v duplu. To je prvo opazovanje balkanskega detla v Sloveniji. Podatek je toliko pomembnejši, ker tudi belohrbti detel v tem delu Slovenije doslej ni bil opazovan,

tako da smo se vsaj za ta del Slovenije izognili determinacijskim dilemam. Vsekakor pa bo odsej pri opazovanju po hrbtu progastih detlov potrebna zelo velika previdnost.

SUMMARY

White-backed Woodpecker is according to Matvejev (1985) a subspecies only genetically, while in the biological sense it is a true species. In 1989 the author of this article discovered, in fir and beech virgin forests of Kočevski Rog, two pairs of the Balkan Woodpecker (and a nest hole made by one of them). In 1990, however, he

again found a pair of breeding woodpeckers in the locality discovered the previous year, and was even able to watch the nestlings in the hole. This is the first record for the Balkan Woodpecker in Slovenia. The information is even more significant due to the fact that the White-backed Woodpecker has not been seen in this part of Slovenia at all, so that certain determinational dilemmas have been avoided for at least this part of Slovenia. But it must be underlined that from now on a much greater care should be taken when watching woodpeckers with striped backs.

Miro Perušek, Jurjevica 4, 61310 Ribnica

Vedenje pribe *Vanellus vanellus* ob navzočnosti vsiljivca v gnezditvenem obdobju na Sorškem polju Behaviour of the Lapwing *Vanellus vanellus* in an intruder's presence

TOMI TRILAR

UVOD

Priba *Vanellus vanellus* gnezdi na Sorškem polju od leta 1979 (Trilar 1981, 1983). Sprva (do leta 1982) je gnezdila izključno na posestvu kmetijske zadruge na kompleksu treh njiv, kjer kolobarijo z ozimnim žitom, krompirjem in koruzo. Kasneje sem opazoval poskuse gnezdenja tudi na okoliških njivah, vendar so bili zaradi načina obdelovanja skoraj brez izjeme neuspešni.

Priba ima prvo leglo običajno že v prvi polovici aprila na neobdelanih njivah. Sredi aprila na Sorškem polju sadijo krompir in prva legla propadejo. Gnezda, ki so na njivah, namenjenih drugim poljščinam, propadejo kasneje, ko te sadijo (predvsem koruzo). Gnezdenja v ozimnem žitu ali na travniku na Sorškem polju še nisem opazoval.

Slabih štirinajst dni potem, ko posadijo krompir, imajo pribe že nadomestno leglo. Na posestvu kmetijske zadruge obsipavajo krompir takrat, ko ga sadijo. Plevel nato zatirajo s herbicidi, ki jajcem ne škodujejo – odrasle pribe pa se hranijo na okoliških travnikih. Na zasebnih njivah kmetje obsipavajo krompir tri do štiri tedne po sajenju. Takrat propadejo prva nadomestna legla pribam, ki (le izjemoma) gnezdi na teh njivah. Večina teh parov naredi še drugo nadomestno leglo na posestvu kmetijske zadruge. Ta specifičnost obdelovanja je tudi razlog, da priba uspešno gnezdi le na krompirjevih njivah kmetijske zadruge, da je videti kot da bi kolobarila (Trilar 1983).